

CUMHURİYET VE HUKUK DEVRİMİ

Öğr. Gör. Yasin SEZER*

ÖZET

Atatürk ve arkadaşları Türkiye'nin çağdaş medenî seviyesine ulaşabilmesi için ülkemizde bir çok devrim yapmışlardır. Bu bağlamda hukuk alanında da devrim yapılmıştır. Türk hukuk devrimiyle İslami esaslara dayanan önceki hukuk sistemi terk edilerek laik batı hukuk sistemi benimsenmiştir. Hukuktaki devrim sadece kanun yapılması ile sınırlı değildir. Yargı teşkilatı da tamamen yeniden düzenlenmiştir.

ABSTRACT

Having established Turkish Republic on the ruins of Ottoman Empire, Atatürk and his close friends started a number of significant reforms in several fields to make Turkey a modern and contemporary state. One of these reforms was in legal system by which the old legal system based on Islamic principles was left and a new one having secular features was adapted.

In addition, the organizational structure of Turkish legal system was also reshaped.

GİRİŞ

Atatürk'ün önderliğindeki Türk Milleti yıkılma sürecine giren Osmanlı Devleti'nin ardından tercihini Cumhuriyet yönünde yapmış ve kurulan yeni devletin bir cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. Kuşkusuz bir yönetim biçimi olarak cumhuriyet, Türk devlet geleneğinde alışık olunmayan bir yönetim biçimi idi. Fakat, Türk Milleti Cumhuriyet yönetimini kendi kültür değerlerine en uygun bir yönetim biçimi olarak benimsemiş ve uygulamaya koymuş bulunmaktadır.

Cumhuriyet (republic) sözcüğü köken itibarıyla Latince res publica'nın karşılığı olup, kişilerin özel yaşamının dışında kalan ve

* AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

halkın ortak işleriyle ilgili bulunan 'kamusal alan' anlamına gelir¹. Türkçe'de yerleşik olan "cumhuriyet" teriminin kökeninde "halk", "topluluk", "kamu" anlamlarına gelen "cumhur" kelimesi bulunduğu için, terim halka/kamuya ait (veya onunla ilgili) olan şey veya durum anlamlarına da gelmektedir. Ancak günümüz Türkçe'sinde ise, monarşik olmayan, devlet başkanının millet veya millet meclisleri tarafından belirli bir süre için seçilen hükümet şekli olarak kullanılmaktadır².

Cumhuriyet kavramının kuruluş yıllarında hukuki olmaktan çok siyasî bir yaklaşımla ele alınması ve yalnızca devlet başkanlığının soydan gelme ile bir hanedana ait olmasının önlenmesi³, biçimindeki şekli bir yorum günümüz koşullarında yeterli değildir. Zira dünyada demokratik olmayan cumhuriyetlerin monarşik yönetimlerden daha katı bir yönetim sergiledikleri gözlemlenmektedir. Bunlar isim ya da şekil itibariyle cumhuriyet olsa bile içerik itibariyle demokratik olmadıkları için kabul edilebilir yönetim biçimleri olamazlar.

Cumhuriyetin ilanından sonra toplumsal yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi hukuk alanında da büyük bir devrim yapılmıştır. Hukukun insanın sağ olarak doğmak şartıyla anne rahmine düştüğü andan itibaren başlayıp, öldükten sonra da devam eden ve kişilerle ilgili düzenleme yapan bir alan olduğu düşünüldüğünde bu değişimin ilk olarak hukuk alanında gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Çünkü hukuk, toplumu etkileme ve değiştirme vasıtalarından birisi olduğu kadar, toplumun devamlı bir oluşum halindeki düzeni ve adaletin ilk şartıdır⁴.

Hukuk düzenimizde gerçekleşen devrimin tam olarak ortaya konulabilmesi için sadece Cumhuriyet dönemine bakmak yetmez. Diğer bir ifade ile, Cumhuriyet döneminde hukukta gerçekleşen devrimin Tanzimat'la başlayan süreçten bağımsız, tek başına bir

¹ Mustafa ERDOĞAN, "Cumhuriyet ve Demokrasi", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı II*, C.23-24, Eylül-Aralık 1998, s.1043.

² *Türk Hukuk Lûgati*, 3.bası, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, 1991, s.50.

³ Erdoğan TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, 1986,s.143.

⁴ Osman KAŞIKÇI, " Adalet, Hukuk ve Yargı", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı V*, C.23-24, Eylül-Aralık 1998,s.3868.

hareket olarak düşünülmesi mümkün değildir. Bu nedenle, önce ana hatları ile Cumhuriyet öncesi Türk hukuk düzeninin temel esasları üzerinde durulacak; bunu takiben Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan hukuk devrimi ve özellikleri açıklanacaktır.

I. CUMHURİYET'İN İLANINDAN ÖNCE TÜRK HUKUK DÜZENİ

Hemen belirtelim ki, Osmanlı Devletinin kurucuları yeni ve orijinal bir hukuk sistemi oluşturmuş değildirler. Onlar, bu döneme kadar Türk ve İslâm devletlerinde uygulanmakta olan ve büyük ölçüde müştereklik arz eden hukuki bir yapıyı devralmışlardır. Ancak Osmanlıların almış oldukları bu hukukî mirası hiç değiştirmeden aynen uyguladıklarını söylemek mümkün değildir. Yaklaşık altı asırlık bir uygulamada bazı değişiklikler ve ilaveler yapılmıştır. Bu nedenle Osmanlı hukukunun genel yapısı İslâm Hukukuna dayalı olduğu kadar, örf ve geleneğe dayalı ikili bir yapı arz eder⁵.

Osmanlılar, İslâm hukukunun devlet başkanına tanıdığı geniş takdir ve düzenleme yetkisine dayanarak anayasa, idare ve malî hukuk alanlarında önemli düzenlemeler yapmışlardır. Kanunnâme, ferman, adaletnâme ve yasaknâme gibi değişik isimlerle anılan bu düzenlemelere örfî hukuk; klasik fıkıh kitaplarında yer alan ve geçmiş dönemlerde devletin müdahalesi olmaksızın oluşan hukuka da şer'î hukuk denilmektedir⁶.

Tanzimat'ın ilanı, toplumsal yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi hukuk alanında da bir batılılaşma ve/veya modernleşmenin başlangıç dönemidir. Ancak bu dönemde Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirmek istediği hukuk reformları konusunda tutarlı bir programı ve politikasının bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Batılılaşma konusunda genel bir eğilim olmakla birlikte, bunun hukuk hayatına yansımaları nasıl olacak ve mevcut hukuki yapının yeni düzenlemeye uyumu nasıl gerçekleştirilecekti? Bu soruların cevabı düşünülmüş ve planlanmış değildi. Bu karışıklığın temel nedenleri arasında hem nicelik hem de nitelik itibarıyla yetişmiş hukukçu

⁵ M. Akif AYDIN, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1995, s.89.

⁶ Halil CİN-Ahmet AKGÜNDÜZ, *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*, C.I, İstanbul, 1990,s.164.

eksikliği, hukukta reform yapmak isteyen devlet ricalinin politikalarının birbiriyle uyuşmaması ve yönetimdeki istikrarsızlıklar sayılabilir. Bu tür siyasi ve askeri sorunlar köklü hukuki reformların yapılmasını engellemiş, bunun yerine rast gele iktibaslarla düzenlemeler yapılmıştır.

Tanzimat Fermanı'nda öne çıkan ölçüt kavram kanundur. Kanunilik ilkesinin sürekli vurgulanması ile kanunlaştırma hareketleri başlatılmıştır. Tanzimat döneminde gerçekleştirilmek istenen kanunlaştırma hareketinde zamanın aydınlarının farklı eğilim içinde olduklarını görüyoruz. Bazı aydınlar yapılacak hukuki düzenlemelerde önceki hukuki yapıyla uyum içerisinde bir düzenlemeyi düşünürken, bazı aydınlar, batı hukuk sistemine ait kanunların bütün olarak alınması taraftarı idi⁷. Bu durum, hukukta birliği sağlamak bir tarafa, var olan sistemin uluslar arası ticari ilişkiler sahasında parçalanmasına neden olmuştur.

Tanzimat döneminde gerek kamu hukuku ve gerekse özel hukuk alanında bir çok kanun yapılmıştır. Tanzimat dönemini Osmanlı hukuk tarihi açısından önemli kılan nedenlerden biri de 1876 tarihli Kanun-ı Esasinin yapılmış olmasıdır. Gerçekten Türklerin sahip olduğu ilk yazılı anayasa olan Kanun-ı Esasi, II. Abdülhamit'in emri ve Mithat Paşanın gayretleriyle hazırlanmıştır. Anayasanın hazırlanmasında Tanzimat ve Islahat Fermanının ilanında olduğu gibi batılı devletlerin önemli ölçüde baskısı olmuştur⁸.

Kanunlaştırma alanındaki ilk örnek 1850 yılında Fransız ticaret kanunundan alınan ve ilk yabancı kaynaklı kanun olan *Kanunnâme-i Ticaret*'dir. Bu kanunnâmeden sonra 1274 (1858) tarihinde *Arazi Kanunnamesi* ve hükümlerinin büyük bir çoğunluğu 1810 Fransız Ceza kanunundan alınmış olan 1274 (1858) tarihli *Ceza Kanunnamesi* kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Arazi kanunnamesinin hükümlerinin tamamı o zamana kadar yürürlükte

⁷ Tanzimat dönemindeki kanunlaştırma hareketindeki farklı eğilimler için bakınız: AYDIN, "Türk Hukukunun Modernleşme Modeli Resepsion/İktibas", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı V*, C.23-24, Eylül- Aralık 1998, s. 3851; İbrahim KABOĞLU, "Türkiye'de Hukuk Devletinin Gelişimi", *Hukuk Devleti*, (Hazırlayan: Hayrettin Ökçesiz) İstanbul, 1998, s.99.

⁸ İlhan AKIN, *Kamu Hukuku*, İstanbul, 1990, s.301.

olan hukuki esaslara göre hazırlanmıştır. Daha sonra büyük ölçüde Fransız kanunundan yararlanılarak 1278 (1861) tarihinde Usûl-i muhâkeme-i Ticaret Nizamnâmesi, 1280'de (1863) de yine Fransız Ticaret Kanunu başta olmak üzere Avrupa kanunlarından istifade edilerek Tîcâret-i Bahriyye Kanunnamesi hazırlandı⁹.

Tanzimat döneminde hazırlanan kanunların en önemlisi Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyyedir. Cevdet Paşa'nın gayretiyle yaklaşık sekiz yılda tamamlanabilen mecelle, İslâm hukukunun eşya, borçlar ve yargılama hukukuyla ilgili hükümlerini bir araya getirmesi itibariyle o zamana kadar yürürlükte olan milli hukuku yansıtmaktadır. Şeklî bakımdan Batı kanunlarından yararlanılmakla birlikte, içerik itibariyle Osmanlı Hanefî fihhının bir derlemesi niteliğindedir.

Mecelleden sonra büyük ölçüde Fransız kanunlarından esinlenerek hazırlanan 1297 (1880) tarihli Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanunu kabul edildi.

Mecellede düzenlenmeyen aile hukuku, ancak 1917 yılında *Hukuk-ı Aile Kararnâmesi* ile düzenlenebildi. Kararnâme müslümanların yanı sıra yahudi ve hristiyanlara özgü hükümleri de içermektedir. Kararnâmeyle Cemaat mahkemelerine son verilerek yargı birliği sağlanmışsa da sosyal ve dini yapının buna müsait olmadığı düşüncesiyle her dinin aile hukukuna ilişkin hükümleri muhafaza edilmiştir. Ancak kararnâme hem muhafazakâr müslümanların hem de gayri müslim azınlıkların tepkisini çektiği için 19 Haziran 1919'da yürürlükten kaldırılmıştır¹⁰.

Tanzimat'tan önce Osmanlı Devletinde üç çeşit mahkeme bulunmaktaydı: Şer'iyeye mahkemeleri, cemaat mahkemeleri ve konsolosluk mahkemeleri. Tanzimat döneminde cemaat ve konsolosluk mahkemelerinin işlevlerine karışılmamış, şer'iyeye mahkemelerinin görev sahalarına giren konularda bazı düzenlemeler yapılarak yeni mahkemelerin kurulması yolu tercih edilmiştir. Bunlar arasında ticaret mahkemesi(1840), "Meclis-i Muhasebe", Nizamiye Mahkemeleri (1870) sayılabilir. Nizamiye mahkemelerinin temyiz

⁹ Coşkun ÜÇOK- Ahmet MUMCU, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara, 1976, s.324.

¹⁰ M. Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985, s.210-212.

mercii olarak da 1868 yılında Divan- Ahkâm-ı Adliyye kurulurken, aynı yıl idari yargı alanında da Fransa'daki Conseil d'Etat'nın bir benzeri olarak da idari yargının en yüksek mercii olarak Şûrayı Devlet kuruldu¹¹.

Bu düzenlemelerle Osmanlı Devletinde mahkeme sayısı çeşitlenerek artmıştır. Bu durumun yargı karmaşasına yol açtığı inkar edilemez. XX. yüz yılın başlarında bağımsız devlet anlayışı ile bağdaşmayan konsolosluk mahkemeleri ve devletin yargı örgütü içinde yer almayan cemaat mahkemelerinin faaliyetlerine Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etti.

Sonuç olarak Tanzimat sonrası Osmanlı hukukunda bir taraftan yerli, diğer taraftan Batı'dan alınma birbiriyle uyumsuz bir çok düzenleme ve kanun yapılmıştır. Yeni Türk Devletine Osmanlı Devleti'nden karma bir hukuki ve adli yapı ile netleşmemiş bir hukuk politikası miras olarak kalmıştır.

II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK HUKUK DÜZENİ

Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihinde 1921 Anayasası yürürlükte bulunuyordu. Çok kısa ve bir geçiş dönemi anayasası olan 1921 Anayasası, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu ve yasama ve yürütme yetkisinin millet adına meclis tarafından kullanılacağını belirterek meclis hükümeti sistemini benimsemiştir.

Burada dikkati çeken nokta, devlet başkanlığından söz edilmemesidir. Diğer bir ifade ile, saltanat ve halifelik kurumlarına dokunulmamıştır. Saltanatın, halifelikten ayrılarak 1 Kasım 1922 tarihinde kaldırılmasına rağmen; Cumhuriyetin ilanı, ancak, 29 Ekim 1923 tarihinde 364 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanunla gerçekleşmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde Halifeliğin kaldırılmasının ardından 20 Nisan 1924 tarihinde Cumhuriyet döneminin ilk anayasası kabul edilmiştir.

¹¹ CİN- AKGÜNDÜZ, C.II, s.67.

Anayasa ve yönetim açısından gerçekleştirilen bu devrimi, hukuk devrimi izlemiştir. Hukuk devrimi çerçevesinde yapılan düzenlemeleri, kanunlaştırma hareketleri ve yargı örgütünde yapılan reformlar olmak üzere iki ayrı başlık altında incelemek mümkündür. Ancak hukuk alanındaki reformlara geçmeden önce dönemin hukuk politikası üzerinde durmakta yarar vardır.

A). CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDA İZLENEN HUKUK POLİTİKASI

1921 Anayasası TBMM görevleri arasında şer'i hükümlerin uygulanması da sayılmıştı. (m.7). İlgilileri bu hükmü ihdas etmeye sevk eden saik konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Bazıları, Atatürk ve arkadaşları tarafından muhafazakâr kesime geçici olarak verilmiş bir taviz olarak değerlendirirken, bazıları da bunun samimi bir davranış olduğunu belirtmektedirler¹². Fakat daha sonra yapılan bazı konuşmalar yeni dönemin tercihi konusunda işaretler verir niteliktedir: "*Türk ihtilalini kararı Batı medeniyetini kayıtsız şartsız kendisine maaletmek, benimsemektir.....*"¹³.

Zamanın yöneticilerinin batı hukuku yönünde yaptıkları bu radikal tercihin değişik sebepleri vardır. Birincisi, dönemin yöneticileri Türk modernleşmesinin batı örnek alınarak gerçekleşebileceğine samimi olarak inanmaktadırlar. Bu konuda başlangıçta yumuşak bir batılılaşma düşüncesi hakim iken zamanla bu radikal bir hal almıştır. İkincisi, batılı devletlerin Lozan konferansı sırasında adli kapitülasyonların devamı noktasında yaptıkları ısrarlarıdır. Konferansta Türk temsilcileri başlangıçta açık bir şekilde gerek Mecelle, gerekse Osmanlı aile kanunu olan Hukuk-ı Aile Kararnâmesinin muhafaza edileceğini söylemesine rağmen, başta Yunanistan olmak üzere batılı devletler ülkedeki gayri müslimlerin Osmanlıda olduğu gibi Medeni Hukuk alanındaki özerkliklerinin devam etmesi hususunda sürekli baskı yapmışlardır. Üçüncü olarak, yine batılı devletler Osmanlı Devletinin tek taraflı olarak 1914 yılında kaldırmış olduğu konsolosluk mahkemelerinin Türkiye'yle ticaret

¹² Farklı yaklaşımlar hususunda bakınız: AYDIN, "Türk Hukukunun...", s.3852.

¹³ Mahmut Esat BOZKURT " Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?" *Medeni Kanunun XV. Yıldönümü İçin*, İstanbul, 1944, s.11.

yapan vatandaşları için tekrar hayatiyete geçirilmesi için baskı yapmaktadırlar¹⁴.

Bu durum karşısında yeni Türk Devletinin yöneticileri bir tercih yapmak durumunda kaldılar. Ya bu noktada taviz verecekler ve kapitülasyonlar aynı şekilde devam edecek veya kabul etmeyip konferansın başarısız kalmasını bekleyeceklerdi ki, bu durum Türk Devleti yöneticilerinin mevcut konumuna olumsuz yönde etkileyebilirdi.

Atatürk ve arkadaşları, kapitülasyonların devamına ve gayri müslimlerin hukuki özerkliklerini gerek duymayacak bir formül olarak İslam hukuku kaynaklı bütün normları ve kurumları ilga ederek, hukuka ve adalet teşkilatına batılı bir şekil vereceklerini taahhüt ettiler. Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt bu durumu şöyle ifade eder: "Hukuk sistemiyle, kanunlarıyla, mahkemeleriyle yepyeni bir adalet organı yaratmayı da üzerimize almış bulunuyorduk... Lozan Muahadesiyle yüklendiğimiz işi elden geldiği kadar çabuk başarmak lazımdı"¹⁵. Avrupalıların Türk yöneticilerin bu sözlerinde samimi oldukları noktasında tereddütleri vardı. Bu nedenle Lozan Andlaşmasının imzalandığı tarihte (24 Temmuz 1923) imzalanan "Yargı Yönetimine İlişkin Bildiri" ile Türkiye'deki mahkemelerin işleyişini izlemek ve yargı reformunda yardımcı olmak amacıyla beş yıl süreyle yabancı hukukçuların Türkiye'de istihdam edilmesi kararlaştırıldı. Devam etmesi istenen adli kapitülasyonlar sorunu bu şekilde çözüme kavuşturulmuş oldu.

Gayri müslimlerin Medeni Hukuk alanındaki muhtariyet talepleri ise, Lozan Andlaşmasının 42. Maddesinde düzenlenmiş ve yeni hükümetle azınlık temsilcilerinden oluşacak bir heyet tarafından onların hukukuna uygun olarak düzenlenmesi taahhüt edilmiştir. Fakat İsviçre Medeni Kanununun iktibas edilmesi çalışmaları sırasında azınlıklar teker teker Adalet Bakanlığına başvurarak kendilerine Lozanda tanınan ayrıcalıklarından vazgeçtiklerini, kendilerinin yeni

¹⁴ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Ankara, 1973, I/1/2, s.229, aktaran AYDIN, "Türk Hukukunun....", s.3853.

¹⁵ BOZKURT, s.8.

medeni kanuna tabi olmak istediklerini beyan etmişlerdir. Böylece medeni hukuk alanında birlik sağlanmış oldu.

B) KANUNLAŞTIRMA HAREKETLERİ

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan kanunlaştırma hareketlerinin başında Medeni Kanunun İsviçre Medeni Kanunundan iktibas gelmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, bu döneme kadar medeni hukuk alanında (aile, eşya, miras hukuku başta olmak üzere) İslâm hukukunun esasları uygulanmakla birlikte Tanzimattan beri bir çok fikir ve devlet adamı zaman zaman Fransa gibi batılı devletlerin medeni kanunlarının iktibas edilmesi yönünde görüş beyan etmişler, fakat netice alınamamıştı.

Diğer kanunlar değil de, neden İsviçre Medeni Kanunu? Bu kanunun tercih edilmesinin sebebi olarak şu gerekçeler ileri sürülmektedir: İsviçre'de okuyan hukukçuların Türkiye'de işbaşına gelmeleri, İsviçre Medeni Kanununun açık ve basit olması⁶⁴, kadın-erkek eşitliğine dayanan bir aile hukukunu düzenlemesi, hakimlere geniş takdir yetkisi tanınması, Fransız medeni kanununun eski (1804 tarihli), Alman medeni kanununun ise karmaşık olmasına karşılık, İsviçre medeni kanununun en yeni ve anlaşılır olması⁶⁵.

Türk Medeni Kanununun getirmiş olduğu önemli bazı yenilikler şöyle sıralanabilir:

-Öncelikle yeni kanun laik bir temele dayalıdır. Diğer bir ifade ile, mecellede olduğu üzere, dini bir temele dayanmamaktadır.

-Önceki hukuk sistemimizden ayrıldığı önemli bir nokta, aile hukuku alanında bir erkeğin aynı anda yalnız bir kadınla evlenebileceği esasını benimseyerek, aile birliğinin kurulmasında medeni nikah usulünü getirmesidir. Yetkili kişilerin huzurunda yapılmayan evlilikleri yok saymasıdır.

Fakat geçen zaman içerisinde bu kuralın tam olarak uygulandığını söylemek mümkün değildir. Yüzyıllardan beri gelen bir erkeğin birden fazla kadınla evlenebilmesi geleneği karşısında medeni

⁶⁴ MUMCU. *Tarihi Açından...*,s.148.

⁶⁵ Türk Medeni Kanunu Esbabı Mucibe Lâyihası, 4 Ekim 1926.

kanunun bu tür evlilikleri toplumdan tamamen kaldırdığını söylemek mümkün değildir. Bu tür evlilikler günümüzde bile mevcuttur. İşte bu olguyu dikkate alan Kanun Koyucu, değişik zamanlarda yaptığı kanunlarla bu tür birliktelikleri hukuki bir zemine oturtmak, onu tanıma yoluna gitmiştir. Örneğin, 5.07.1934 tarihli ve 2576 sayılı, 30.04.1945 tarihli ve 4727 sayılı, 01.02.1950 tarihli ve 5524 sayılı, 30.01.1956 tarihli ve 6652 sayılı kanunlarla bu tür evlilikleri tanımış ve bu evliliklerden hasıl olan çocukların baba adına nesebi sahih olarak tesciline izin vermiştir¹⁸.

-Medeni kanunun getirmiş olduğu önemli bir diğer yenilik, miras payı yönünden kız ve erkek çocuklarının birlikte mirasçı olmaları halinde eşit pay alabilmeleridir.

1926 yılında medeni kanunun iktibas ve uygulanması sırasında hukukun diğer alanlarında da iktibaslar gerçekleştirildi. Bu cümleden olarak, 4 Ekim 1927 tarihinde Alman ve Fransız hukukundan yararlanılmakla birlikte, esas itibariyle İsviçre'nin Neuchâtel Kantonu'ndan alınan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 1932 yılında yine İsviçre Federal İcra ve İflas Kanunundan tercüme edilerek iktibas edilen İcra ve İflas Kanunu, İtalyan Ceza Kanunundan alınan 1926 tarihli Ceza Kanunu ile aynı tarihli Ticaret Kanunu sayılabilir.

Yapılan kanunlaştırma hareketiyle, doğrudan doğruya dini esaslara dayanmayan yeni Türk kanunları yapılarak, Türk hukuku laikleştirilmiştir. Fakat kanun koyucunun bu buyruğu başlangıçta etkisiz kaldı. Yürürlükten kaldırılan hukuk uygulamada varlığını sürdürürken bazı yeni kanunlar fiilen uygulanamadı. Çünkü, *ideal* düzeni ifade eden yazılı eserler olan yeni yasaların hukuken ve fiilen uygulanabilmeleri halkın ve hukukçuların bunları kullanmaları ile mümkün olacaktı. Ancak, okuma yazma oranı %20 civarında olan halk yalnızca Resmi Gazetede yayınlanan bu kanunları bilmiyordu. Ülkede batı hukuku formasyonu ile yetişmiş hukukçu sayısı oldukça azdı. O dönemde ülkenin yegane hukuk fakültesi olan İstanbul Hukuk Fakültesinin her yıl lisans düzeyinde mezun olan öğrenci sayısı çok

¹⁸ Tayfun Tufan YÜCE, " Türkiye Cumhuriyeti ve Hukuk Resepsiyonu", *Yeni Türkiye- Cumhuriyet Özel Sayısı V*, C.23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 3855-61.

düşüktü. (1925 yılında 20 ile 30 arasında) Bu sorunlar, Hit'lerin baskısından kaçarak Türkiye'ye gelen yabancı öğretim üyelerinin yardımlarıyla aşılmaya çalışılmıştır⁶⁷. Hukuk alanındaki devrimler kanunlaştırma hareketiyle sınırlı kalmamıştır. Yargı örgütü alanında da önemli adımlar atılmıştır.

C) YARGI ÖRGÜTÜ

Cumhuriyet dönemi yargı sisteminin temellerinin Tanzimat fermanının ilanı ile atıldığını söylemek pek yanlış olmaz. Diğer bir ifade ile, Tanzimat'a kadar tek dereceli ve tek yargıçlı bir yargı sisteminin egemen olduğu Osmanlı yargı örgütü Tanzimat'tan sonra ilk derece mahkemeleri olarak ticaret ve nizamiye mahkemelerinin kurulmasının yanında temyiz mercileri olarak Divan-ı Ahkâm-ı Adliye ve Şuray-ı Devletin kurulmasıyla önemli bir değişim yaşamıştır. Diğer bir ifade ile, yargı teşkilatı adli ve idari yargı olmak üzere ikiye ayrılmıştır⁶⁸. Yargı düzenindeki bu ikili yapı, Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Türkiye'de idarî yargının temelini oluşturan ve 1868 yılında kurulan Şuray-ı Devletin, idare ile kişiler arasında çıkan uyuşmazlıklara bakacağı düzenlenmişti. Cumhuriyet döneminin ilk anayasası olan 1924 Anayasası'nın 51.maddesinde "*idarî dava ve ihtilafları rüyet ve hal, hükümetçe ihzar ve tevdi olunacak kanun lâyihaları ve imtiyaz mukavele ve şartnameleri üzerine beyanı mütala, gerek kendi kanunu mahsusu ve gerek kavanini saire ile muayyen vezaiî ifa etmek üzere bir Şuray-ı Devlet teşkil*" edilmesi öngörülmüş ve 1927 yılında Danıştay göreve başlamıştır⁶⁹.

Şer'iyye mahkemeleri, 1924 gün ve 469 sayılı "Mahâkim-i Şer'iyye'nin İlgasına ve Mehâkim Teşkilatına Ait Ahkâm-ı Muaddil Kanun"⁷⁰ ile şer'iyye mahkemelerinin görevlerine son verilerek ilk

⁶⁷ Ernst E. HIRSCH, *Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*, (çeviren:Fatma Suphi), Ankara, 1997, s.225.

⁶⁸ S. Sami ONAR, *İdare Hukuku Umumi Esasları*, 2. bası, C. III, İstanbul, 1966, s.1250 vd.

⁶⁹ Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Yönetim Hukuku*, Ankara, 1996, s.327.

⁷⁰ Resmî Ceride, No:69, Kanun No:649.

derece mahkemelerin yapısı yeniden düzenlenmiştir. Bu kanunla istinaf mahkemeleri kaldırılarak adlî yargı iki dereceli bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu düzenlemeleri takiben İsviçre'nin Neuchatel Kantonu'ndan 1925 tarihli Medeni Usul Kanunu iktibas edilen 4 Ekim 1927 tarih ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu günkü adlî yargı teşkilatının temelini oluşturan bu kanunun büyük bir kısmı İsviçre'den alınmasına karşın, bazı bölümlerinin hazırlanmasında Alman ve Fransız usul kanunlarından yararlanılmıştır²³.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kuşkusuz, Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında Türkiye'de yapılan devrimlerin içerisinde en önemli olanı hukuk devrimidir. Ancak belirtmek gerekir ki, hukuk devriminin Tanzimat'la başlayan süreçten bağımsız, tek başına bir hareket olarak düşünülmesi mümkün değildir. Diğer bir ifade ile, Türk hukuk düzenindeki reform ve/veya batılılaşma çalışmaları Cumhuriyetin ilanından yaklaşık bir asır önce Tanzimat'ın ilanı ile başlamış ve Cumhuriyet döneminde devam etmiştir. Fakat Tanzimat döneminden farklı olarak o döneme kadar yürürlükte olan ve İslami esaslara dayanan önceki hukuk sistemi tamamen terk edilerek laik hukuk sistemi benimsenmiştir.

Diğer taraftan, hukuk devrimiyle, yeni ve orijinal bir hukuk sistemi oluşturulmayıp, batı hukuk sistemleri iktibas edilmiştir. İktibaslar, belirli bir ülkeden ziyade değişik Avrupa ülkelerinden yapılarak bir Avrupa mozaği oluşturulmuştur. Fakat yapılan bu iktibasların belirli bir program dahilinde yapıldığı, toplumsal yapı ile uyumun nasıl sağlanacağına planlandığını söylemek mümkün değildir. Bu nedenle, zaman içerisindeki uygulamada bir çok sorunla karşılaşmış ve bunlara istinaden sürekli değişiklik yapılması ihtiyacı doğmuştur.

Hukuk devrimi, salt Avrupa'dan yeni kanunların iktibası ile sınırlı kalmamış, yargı örgütünde de reform yapılarak tamamen Batı standartlarında bir yargı örgütü oluşturma hedeflenmiştir.

²³ Baki KURU, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Ankara, 1989,s.17.

KAYNAKLAR

Türk Hukuk Lûgati, 3.bası, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, 1991.

AKIN, İlhan, *Kamu Hukuku*, İstanbul, 1990.

AYDIN, M. Akif, *Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985.

----- *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1995.

-----"Türk Hukukunun Modernleşme Modeli Resepsion/İktibas", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı V*, C.23-24, Eylül- Aralık 1998, s.3850-3854.

BOZKURT, M. Esat, "Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?" "*Medeni Kanununun XV. Yıldönümü İçin*", İstanbul, 1944.

CİN, Halil - AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*, C.I, İstanbul, 1990.

ERDOĞAN, Mustafa, "Cumhuriyet ve Demokrasi", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı II*, C.23-24, Eylül-Aralık 1998, s.1043-1050.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Yönetim Hukuku*, Ankara, 1996.

HIRSCH, Ernst E., *Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*, (çeviren:Fatma Suphi), Ankara, 1997.

KABOĞLU, İbrahim, "Türkiye'de Hukuk Devletinin Gelişimi", *Hukuk Devleti*,(Hazırlayan: Hayrettin Ökçesiz) İstanbul, 1998, s.89-117.

KAŞIKÇI, Osman, " Adalet, Hukuk ve Yargı", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı V*, C.23-24, Eylül-Aralık 1998,s. 3868-3878.

KURU, Baki , *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Ankara, 1989.

MERAY, Seha L.,*Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Ankara, 1973, I/1/2,

MUMCU, Ahmet ,*Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul, 1982.

ONAR, S. Sami, *İdare Hukuku Umumi Esasları*, 2.bası İstanbul, 1966.

TEZİÇ, Erdoğan , *Anayasa Hukuku*, İstanbul, 1986.

ÜÇOK, Coşkun - MUMCU, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara, 1976.

YÜCE, Tayfun Tufan "Türkiye Cumhuriyeti ve Hukuk Resepsiyonu", *Yeni Türkiye-Cumhuriyet Özel Sayısı V*, C.23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 3855-61.

